

Vesa Kautto

Opiskelijain kirjaston historia

Helsingin yliopiston opiskelijakirjasto, entinen ylioppilaskunnan kirjasto, täytti 150 vuotta lokakuussa 2008. Vuoden 2011 syyskuussa ilmestyi juhlan kunniaksi kirjaston historiasta laaja esitys, valtiotieteen tohtori Hanna Kuusen *Lainatut, viivatut, tentityt, Ylioppilaskunnan kirjasto / Helsingin yliopiston opiskelijakirjasto 1858–2009* (SKS, 470 sivua). Esipuheessa Kuusi toteaa tutkimuksensa pääpainon olevan sotien jälkeisessä ajassa, koska kirjaston varhemmista vuosista on olemassa Esko Häklin perusteellinen teos *Ylioppilaskunnan kirjaston vaiheet* (1968, 229 sivua).

Ylioppilaskunnan kirjasto syntyi 1858 ylioppilastiedekuntien yhdistettyä kirjastonsa, jotka olivat saaneet runsaasti teoksia 1852 lakkautetuilta osakunnilta. Toinen elementti oli Akateeminen lukuyhdistys. Se perustettiin 1846 ja jatkoi toimintaansa lehtien tilaajana ja lukupaikkojen tarjoajana 1880-luvulle, jolloin se sulautettiin ylioppilaskunnan kirjastoon. Samaan aikaan kirjasto sai Helsingin yliopiston kirjastolta Ylioppilaiden käsikirjastoksi kutsutun kokoelman kurssikirjoja ja muita aineistoa.

Ylioppilaskunnan kirjaston tehtäväksi muotoutui opiskelussa tarvittavan aineiston tarjoaminen mutta myös toimiminen sivistyskirjastona, joka asetti käytettäväksi eri alojen tieteellistä kirjallisuutta ja erikielistä kaunokirjallisuutta. Esimerkiksi 1900-luvun alussa kaunokirjallisuuden osuus oli noin 40 % lainauksesta.

Kuusi kuvaa johdantoluvussa Helsingin yliopiston opiskelijamäärän kehitystä. Yliopistossa oli vuonna 1860 noin 400 opiskelijaa, vuonna 1920 2400, vuonna 1956 10 000, vuonna 1975 20 000 ja vuonna 2005 35 000. Kirjaston palvelujen kysyntä on kasvanut samassa suhteessa.

Kirjaston tilat ovat käyneet sen historian aikana toistuvasti riittämättömiksi. Toimittuaan ensin vuokratiloissa Hallituskadulla ja sitten Vanhassa ylioppilastalossa kirjasto sai oman talon 1892 nykyisen Kaivopihan paikalle. Jo 1920-luvulla talo

oli aivan liian ahdas. Mutta uusi kirjastorakennus valmistui vasta 1955 Leppäsuonkadulle Domusten viereen. Tämän talon piirsi arkkitehti Einari Teräsvirta.

Uuteen kirjastotaloon koottiin rahaa Ilmari Tapiovaaran suunnittelemaa 'talkootiiliä' myymällä. Keräyksen ajalta on ensimmäinen kosketukseni Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kirjastoon. Kevättalvella 1954 lapsuudenkotini ovikello soi. Soittaja kertoi olevansa ylioppilas Biaudet ja haluavansa tavata rehtori Kauton. Äänekosken yhteiskoulu oltiin kytkevässä mukaan keräykseen. Tähän aikaan ylioppilaskunnan kirjasto oli varmasti Suomen tunnetuin tieteellinen kirjasto.

Kirjaston lukusaleja jouduttiin Leppäsuonkadulla ennen pitkää perustamaan asuntoloitten yhteyteen. Kurssikirjojen lainaus siirrettiin 1978 Domuksen D-talon pohjakerrokseen. Kaikkiaan kirjasto tarjosi 1980-luvulla noin 600 lukupaikkaa, joitten käyttäjistä suunnilleen kolmasosa oli muitten korkeakoulujen opiskelijoita. Kirjaston kasvanut henkilökunta joutui työskentelemään ahtaissa ja epätydyttävissä tiloissa. Ratkaisun ahtauteen toi lopulta se, että Helsingin yliopisto osti runsaasti neliöitä entisestä Pukevan talosta Kaisaniemestä. Kirjaston 400 000 teosta muutettiin näihin Vuorikatu 7:n tiloihin 1996. Tällä hetkellä kirjasto on evakossa naapurissa, ja Kaisa-taloon rakennetaan uutta kirjastoa, joka valmistuu 2012. Sinne sijoittuvat keskustan tiedekuntien kurssiaineistopalvelut ja oikeustieteelliset, valtiotieteelliset, teologiset ja humanistiset kirjastopalvelut sekä Helsingin yliopiston kirjaston keskitetyt palvelut.

Edellä olevassa kappaleessa näkyy ylioppilaskunnan kirjaston omistajan vaihdos ja Helsingin yliopiston kirjastolaitoksessa tapahtunut organisatorinen kehitys. Ylioppilaskunta koki kirjaston ylläpidon taloudellisesti liian raskaaksi valtionavusta huolimatta. Kirjaston luovuttamisesta valtiolle keskusteltiin jo 1940-

luvulla, mutta se toteutui vasta 1974, jolloin kirjastosta tuli Helsingin yliopiston kirjaston opiskeluosasto. Mikään yltäkylläisyyden aika ei tästä alkanut, eikä niukkuuden jakaminen sujunut kiistoitta. Toisaalta opiskeluosaston palvelujen kysyntää helpotettiin siirtämällä maatalous-metsätieteellisen, lääketieteellisen ja matemaattis-luonnontieteellisen tiedekunnan kurssikirjat tiedekuntakirjastoihin vaihteittain 1970-luvulta lähtien.

Vuonna 1997 opiskelijakirjasto itsenäistyi yliopiston konsistorin alaiseksi erillislaitokseksi. Helsingin yliopiston kirjasto sai 2006 Kansalliskirjaston nimen. Helsingin yliopiston kirjaston lukuisat kirjastoyksiköt yhdistettiin 2009 tehdyllä päätöksellä uudeksi Helsingin yliopiston kirjastoksi, joka aloitti toimintansa 2010 ja sisältää myös opiskelijakirjaston.

Opiskelijakirjaston 150-vuotisessa historiassa heijastuvat Suomen valtiolliset ja taloudelliset vaiheet, yliopisto-opiskelun muuttuminen sekä kirjastojen toiminnallinen, menetelmällinen ja tekninen kehitys. Hanna Kuusi kirjoittaa sujuvasti ja antaa monipuolisen ja eloisan kuvan kirjaston toiminnasta ja sen henkilökunnan sitkeästä

pyrkimyksestä palvella asiakkaitaan ongelmista huolimatta. Niinpä kirjastolla oli jatkuvasti vaikeuksia saada tiedekunnilta tietoja uusista kurssikirjoista. Vasta 1980-luvulla yliopiston opintoasiain hallinto alkoi suhtautua asiaan vakavasti. Ennen atk:n käyttöönottoa lainauksen hoito alkoi olla ylivoimaisen raskasta.

Joitakin kriittisiä huomautuksia on syytä esittää. Kaipasin Kuusen teoksesta luetteloa kirjaston henkilökunnan jäsenistä. Henkilökuntaa käsittelevä luku ei tällaista korvaa. Kaipasin myös kirjaston toiminnan laajuutta ja taloutta kuvaavia kattavia taulukkoja. Olisi ollut kirjalle hyödyksi, jos Kuusi olisi haastatellut ylikirjastonhoitaja Esko Häkliä, joka oli mukana ylioppilaskunnan kirjaston valtiollistamisessa ja jonka johtamaan organisaatioon kirjasto kuului yli 20 vuotta. Nyt Kuusi heijastaa lähinnä vain opiskelijakirjaston henkilökunnan näkemyksiä. Tapahtumien taustoitus on Kuusen teoksessa kohtalaista, kun kyseessä on jokin yksittäinen ilmiö. Mutta yleisiä yliopisto-opetuksen, ylioppilaskunnan ja tieteellisten kirjastojen toiminnan kehityksen suuntaviivoja ei teoksessa esitetä. Varsin vaatava tehtävä sellainen tietenkin olisikin.